

Õiguskantsler

Haridus- ja Teadusministeerium
hm@hm.ee

Kultuuriministeerium
min@kul.ee

Sotsiaalministeerium
info@sm.ee

Majandus- ja
Kommunikatsiooniministeerium
info@mkm.ee

Kohalikud omavalitsused

Meie 19.02.2024 nr 16-4/240064/2401029

Vanemaealiste inimeste arvutiõppe võimalused

Õiguskantslerilt on küsitud, miks üle 74-aastastel inimestel ei võimaldata õppida arvuti- ja nutiseadmete kasutamist.

Vanemaid inimesi juhendatakse arvuti- ja nutiseadmete kasutamisel valdavalt raamatukogudes. Mõned haridusasutused võimaldavad vanematel inimestel osaleda vastavates projektipõhistes koolitustes. Arvutiõpet pakuvad vanematele inimestele ka mõned kohaliku omavalitsuse hoolekandeadasutused ja Eesti Töötukassa. Kahjuks ei pruugi inimesed neid võimalusi teada, sest selle kohta pole piisavalt infot. Seega ei ole see õpe vanematele inimestele (kasvõi ainuüksi puuduliku info tõttu) piisavalt kättesaadav.

2023. aasta [Eesti inimarengu aruande](#) kohaselt näitavad uuringud, et kui vanem inimene oskab arvuti- ja nutiseadmeid kasutada, paraneb tema elukvaliteet ja subjektiivne heaolu ning ta hindab ka oma tervist paremaks. Vähene arvuti- ja nutiseadmete kasutamise oskus ohustab aga vanemate inimeste vaimset heaolu: kui vanem inimene tunnetab, et arvuti- ja nutiseadmete kasutamine on talle liiga keeruline, siis võib ta ennast süüdistada ning väheväärtuslikuks pidama hakata. Koroonapiirangute aeg näitas, et sagedasem suhtlemine lastega ja tehnoloogiliste vahendite kasutamine vähendas eakate depressiooni ja üksildustunnet (aruande peatükk 4.1).

Interneti kasutamise tähtsust on tunnistanud ka Euroopa Inimõiguste Kohus (vt kohtuasi Kalda vs. Eesti, kaebus nr [17429/10](#), punktid 44 ja 52).

Leian, et vanematele inimestele pakutavatest arvuti- ja nutiseadmete kasutamise koolituse ja kasutajatoe võimalustest tuleb inimesi rohkem teavitada. Arvutiõppe võimalusi tuleb vanemate inimeste vajadusi arvestades juurde luua ning tagada, et sellise abi rahastamine oleks järjepidev, mitte pelgalt projektipõhine. Seejuures peab koolituste rahastamistingimusi kehtestades järgima võrdse kohtlemise põhimõtet ja mitte seadma põhjendamatu vanusepiiranguid.

Õiguskantsleri Kantselei

Kohtu 8, 15193 TALLINN. Tel 693 8404. Faks 693 8401. info@oiguskantsler.ee www.oiguskantsler.ee

Vanemaealiste inimeste õigus elukestvale õppele

1. [Eesti Vabariigi põhiseaduse](#) (PS) § 12 lõikes 1 ei ole otsesõnu vanuselise diskrimineerimise keeldu sätestatud, kuid Riigikohus on leidnud, et see säte hõlmab vanuse tõttu ebavõrdse kohtlemise keeldu (Riigikohtu otsuse nr [3-4-1-12-10](#), punkt 33). Erinev kohtlemine vanuse tõttu võib olla põhjendatud vaid juhul, kui selleks on kaalukas põhjus ning piirang on proportsionaalne.
2. Põhiseaduse § 19 näeb ette, et igaühel on õigus vabale eneseteostusele. Põhiseaduse § 29 lõike 3 kohaselt abistab riik töötajaid töö leidmisel, § 37 lõige 1 sätestab igaühe õiguse haridusele ja § 44 lõige 1 igaühe õiguse vabalt saada üldiseks kasutamiseks levitatavat informatsiooni. Põhiseaduse § 14 järgi on õiguste ja vabaduste tagamine seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu ning kohalike omavalitsuste kohustus.
3. Nende sätete põhjal saab öelda, et riik peab teadvustama vanemaealiste inimeste vajadust ja soovi õppida ning pakkuma võimalusi, et nad saaksid kasutada oma õigust elukestvale õppele, jõukohasele tööle ja ühiskonnaelus osalemisele (vt ka nt Euroopa Nõukogu soovitus „[Promotion of human rights of older persons](#)“, punkt 10). Kui vanemad inimesed jäetakse elukestva õppe võimalusest ilma, võib see märkimisväärselt piirata nende ühiskonnaelus osalemist (vt ka ÜRO inimõiguste ülemvoliniku [raport](#)¹ Inimõiguste Nõukogule, punktid 6, 18, 40, 41 ja 44).
4. Arvutioskus on eneseteostuse väga oluline eeldus. Tallinna Ülikooli Haapsalu kolledži sotsiaalgerontoloogia lektori Tiina Tambaumi arvamuse kohaselt vajaksid tänapäeval arvutikoolitust just eriti vanemad inimesed. Uuringud on näidanud, et interneti kasutamist piirab peamiselt kehv arvuti kasutamise oskus, mitte arvuti puudumine (vt ka 2023. aasta Eesti inimarengu aruande peatükk 4.1). Üheks põhjuseks võib olla see, et arvutikoolitusi rahastatakse peamiselt projektipõhiselt.

Arvuti- ja nutiseadmete kasutamise õppimise võimalused haridussüsteemis

5. Täiskasvanute koolitust reguleerib [täiskasvanute koolituse seadus](#) (TäKS). Täiskasvanuhariduse valdkonda juhib Haridus- ja Teadusministeerium (TäKS § 2 lõige 1).
6. Haridus- ja Teadusministeeriumist saadud selgituse kohaselt võimaldati kuni 31. detsembrini 2023 täiskasvanute digioskuste arendamist Euroopa Liidu rahastatud programmi „Täiskasvanuhariduse edendamine ja õppimisvõimaluste avardamine“ toel (vt [Haridus- ja Teadusministeeriumi](#) veebilehte; haridus- ja teadusministri [käskkiri](#) 1. novembrist 2023).
7. 2013. aastal, programmi koostamise ajal, oli Eestis täiskasvanuhariduse peamine valupunkt madala konkurentsivõimega (keskharidusega või sellest madalama haridustasemega, aegunud kvalifikatsiooniga, eri- või kutsealase ettevalmistuseta) täiskasvanute suur osakaal tööturul (vt programmi seletuskirja [Eesti Täiskasvanute Koolitajate Assotsiatsiooni](#) veebilehel, assotsiatsioon on üks selle EL-i programmi rakendusasutusi).
8. Kuna programmi vahendid olid piiratud ja [Statistikaamet](#) peab tööturu näitajate arvestust 15–74-aastaste inimeste kohta, otsustas Haridus- ja Teadusministeerium toona, et tähelepanu keskmes on selle vanuserühma inimeste oskuste arendamisele suunatud tegevus. Samas, kui koolitusgruppides oli vabu kohti, siis said koolituses osaleda ka vanemad inimesed. Haridus- ja Teadusministeeriumi selgituse kohaselt lubati näiteks rahvaülikoolidel võtta õppegrupi loomisel lisaks kaheksale kuni 74-aastasele osalejale ka vanemaid inimesi. Osa rahvaülikoole kasutas seda võimalust. EL-i programmi raames toetati ka raamatukogusid, et raamatukogude töötajad

¹ Normative standards and obligations under international law in relation to the promotion and protection of the human rights of older persons Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights. – Human Rights Council Forty-ninth session 28 February – 1 April 2022, Document No A/HRC/49/70.

suudaksid inimesi elukestvas õppes abistada (korraldada arvutiõpet, pakkuda tuge nutiseadmete kasutamisel jne).

9. 2024. aastal rahastatakse täienduskoolituse programmi „Täiskasvanuhariduse arendamine ja mitteformaalsete õppimisvõimaluste pakkumine“ ehk VÕTI programmi kaudu (vt [Haridus- ja Teadusministeeriumi](#) veebilehte). Inimesi koolitatakse mitmes valdkonnas. Programmi peamine sihtrühm on tööealine elanikkond, kuid Haridus- ja Teadusministeeriumil ei ole praegu kavas sihtrühma vanuse järgi piiritleda. Digibaasoskuste koolitust rahastatakse avatud taotlusvooru ja hangete kaudu. Avatud taotlusvooru määrust ega hankeid ei ole veel ette valmistatud.

10. Haridus- ja Teadusministeeriumi esindaja märkis, et mõnel juhul võib inimese arvutiõppe toetamiseks kasu olla vabalt kättesaadavatest videotest (nt „[Prillitoosi](#)“ [nutiabi](#)).

11. Seega rahastab Haridus- ja Teadusministeerium täiskasvanute elukestvat õpet erinevate projektide kaudu. Kuni eelmise aasta lõpuni kehtis piirang, et enamikul pädevuskoolitustel saavad osaleda vaid 15–74-aastased inimesed. EL-i projektide kaudu rahastati ka nende töötajate (nt raamatukogutöötajate) täiendkoolitust, kes omakorda korraldasid vanemate inimeste arvutikoolitust ja pakkusid tuge nutiseadmete kasutamisel. Uute projektide rahastamisel plaanib Haridus- ja Teadusministeerium projektis osalejate vanusepiirangust loobuda.

Arvuti- ja nutiseadmete kasutamise õppimise võimalused raamatukogudes

12. Raamatukogutöötajatele paneb inimeste abistamise kohustuse [rahvaraamatukogu seadus](#) (RaRS). Selle seaduse kohaselt on rahvaraamatukogu eesmärk tagada elanikele vaba ja piiramatu juurdepääs informatsioonile, teadmistele, inimhõlme saavutustele ning kultuurile, toetada elukestvat õppimist ja enesetäiendamist (RaRS § 2 lõige 1). [Rahvaraamatukogu töökorralduse juhend](#) kohustab raamatukogusid võimaldama inimestel kasutada arvutit ning abistama neid riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste veebilehtedele juurdepääsu saamisel (juhendi § 12 lõige 3).

13. Kultuuriministeeriumi raamatukogunõunik kinnitas õiguskantsleri nõunikule, et raamatukogude töötajatele on korraldatud täiendkoolitusi, et nad oskaksid nende poole pöörduvatele inimestele anda abi nii individuaalselt kui ka grupikoolituse korraldamisega. Abi saab tavapärase toimingute tegemiseks (ID-kaadi kasutamine, uudiste lugemine, e-postkasti koostamine, arvete tasumine). Mõnikord on raamatukogutöötajad juhendanud inimesi ka nende endi kodus.

14. Kultuuriministeerium on koostöös Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumiga ning Haridus- ja Teadusministeeriumiga kavandanud raamatukogutöötajatele lisakoolitusi. Samuti on plaanis täiendada seadusi. Kultuuriministeerium plaanib koostada seaduseelnõu, mis näeks täpselt ette, millised on raamatukogutöötajate ülesanded inimeste digioskuste arendamisel.

15. Raamatukogude veebilehtede põhjal ei ole siiski päris selge, kui palju raamatukogude töötajad inimesi arvuti- ja nutiseadmete kasutamisel abistavad. Juhuslikult valitud raamatukogude veebilehtede põhjal selgus näiteks, et Tallinna Keskraamatukogu kodulehel on infot mitmesuguste [arvutioskuste andmise](#) kohta. Võrumaa Keskraamatukogu veebilehel on teave [individuaalkoolituse](#) kohta, mis hõlmab arvuti ja nutiseadmete koolitust. Saare Maakonna Keskraamatukogu veebilehelt seesugust teavet kergesti ei leia, kuid aastaaruandest selgub, et sellist teenust siiski osutatakse (vt nt Saare maakonna rahvaraamatukogude 2022. aasta tegevuse [aruanne](#), punktid 4.1, 4.5, 4.7). Sama olukord on Jõgeva raamatukogu veebilehel (vt Jõgeva valla rahvaraamatukogude 2022. aasta tegevuse [aruanne](#), punktid 4.1, 4.4). Sillamäe raamatukogu veebilehelt vanemate inimeste arvutikoolituse kohta teavet leida ei õnnestunud.

16. Seega, ehkki raamatukogud pakuvad vanematele inimestele arvutikoolitust ja tuge nutiseadmete kasutamisel, tuleks inimesi raamatukogude poolt pakutavatest teenustest rohkem teavitada.

Arvuti- ja nutiseadmete kasutamise õppimise võimalused tööturu- ja sotsiaalkaitsesüsteemis

17. Alates 2021. aastast kaasab Statistikaamet [tööjõu-uuringusse](#) kuni 89-aastased inimesed. See uuring hindab Eesti tööturu olukorda ja annab ülevaate siinsete elanike majanduslikust aktiivsusest, tööhõivest ja tööoludest.

18. Pensioneerialistel inimestel on teatud juhul võimalik saada arvutiõpet ka Eesti Töötukassa kaudu. 2024. aasta 1. jaanuaril jõustunud [tööturumeetmete seaduse](#) (TMS) ja [tööhõiveprogrammi 2024-2029](#) kohaselt võimaldatakse koondamisteatega pensioneerialisele töötajale tööturukoolitusi (TMS § 3 lõige 4 ja § 4 lõige 2; tööhõiveprogrammi § 9 lõiked 7–9). Tööturukoolitust osutatakse tööle asumiseks või töötamiseks vajalike üld- või ametioskuste omandamiseks, arvestades seejuures tööjõu ja oskuste nõudlust (tööhõiveprogrammi § 23 lõige 1).

19. Tööturukoolitust võib saada ka pensioneerialine inimene, kes ei tööta ega ole töötuna arvel, kuid on pöördunud Eesti Töötukassa poole tööturumeetmete saamiseks (TMS § 3 lõige 5; tööhõiveprogrammi § 9 lõike 12 punkt 1; § 23 lõike 6 punkt 2 ja lõige 8).

20. Sotsiaalministeeriumi kaudu rahastatakse EL-i struktuurivahenditest projekti „Noored-vanad võrgustuvad koos (NOVA)“, mille raames koolitatakse kogukonna digimentoreid. Koolitust viib läbi MTÜ Kuldne Liiga koos Tallinna Ülikooli ja teiste partneritega (vt ka Tallinna Ülikooli [veebilehte](#), Kuldse Liiga [veebilehte](#)).

21. Sõltumata inimese vanusest võimaldavad arvutiõpet mõned päevakeskused. Nii pakutakse arvutiõpet [Haabersti Päevakeskuses](#). Seda koolitust pakkuvaid asutusi on siiski raske tuvastada, sest juhuslikult valitud hoolekandeesutuste veebilehtedel üldjuhul arvuti- ja nutiseadmete kasutamise koolituse ja ka nende poolt pakutava kasutajatoe kohta infot ei ole. Sotsiaalministeeriumist selgitati, et selliseid andmeid enam ei koguta, sest eesmärk on vähendada kohaliku omavalitsuse halduskoormust.

22. Seega ei pruugi inimesed ka sotsiaalhoolekande süsteemi kaudu pakutavatest koolitusvõimalustest teada.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise